

Inleiding

Haïke Jacobs & Leo Wetzels

Het boek dat voor een aantal jaren het debat zou voeden over de vorm van de fonologische grammatica van het Frans was al verschenen toen Bernard Bichakjian nog aan zijn proefschrift moest beginnen. Bovendien zat hij in Boylston Hall dicht bij de intellectuele bron, want de schrijver, Sanford Schane, was een leerling van het MIT, een avenuelengte verwijderd van de Harvard Yard. Hoewel de MIT linguïstiek tegen het einde van de zestiger jaren de kaders voor het nieuwe denken al had uitgezet, leek Bernard Bichakjian er niet van onder de indruk. *Syntactic Structures* was inmiddels een oud boek en met *Aspects* en *Remarks on Nominalizations* had Chomsky de studie van de syntaxis voor goed een andere wending gegeven. Bovendien, in hetzelfde jaar 1968 waarin Schane zijn *French Phonology and Morphology* publiceerde, verscheen ook *The Sound Pattern of English*, waaraan Schane de kunst had afgekeken. Aan de lengte van Massachusetts Avenue zal het niet hebben gelegen. Bovendien is er een shuttlebus, die de staf en de studenten gratis van Harvard naar MIT vervoert. Voor wie van Frankrijk naar de Verenigde Staten reist om taalkunde te studeren, naar Mexico om Spaans te leren en naar Nederland om Franse taalkunde te doceren kan een bustocht van twintig minuten geen beletsel zijn geweest. Waarschijnlijk heeft Bernard Bichakjian bewust gekozen voor de conservatieve luwte van Harvard en voor de structuralistische lusitanist Rogers als zijn promotor. Het onderwerp van zijn dissertatie, een onderzoek naar de historische uitkomst van de lenitie- en nasaleringsprocessen in de Romaanse talen, heeft waarschijnlijk de keuze bepaald voor het theoretische gereedschap dat hij zou gaan hanteren. Achteraf lijkt de keuze gelukkig, niet alleen omdat een generatieve aanpak waarschijnlijk geen andere inzichten zou hebben opgeleverd dan de structuralistische die hij heeft gebruikt, maar ook omdat hij er nu spijt van zou hebben als hij toen voor een generatieve aanpak had gekozen. Hij zou vinden dat hij zijn tijd had verdaan.

In hetzelfde jaar dat hij aan Harvard promoveerde op het proefschrift *Lenition and Nasalization in the Romance Languages* werd Bernard Bichakjian lector in de Franse taalkunde aan de KUN. Hij was net 35 jaar en in de ogen van sommigen te jong en te onervaren om meteen hoogleraar te worden. Bovendien, het instituut voor Franse taal- en letterkunde vroeg om expertise op het gebied van de generatieve grammatica en van zijn enthousiasme voor de MIT linguïstiek was vooralsnog niets gebleken. Hij kreeg drie jaren om te bewijzen dat hij niet toevallig een Harvard promovendus was en ook om zich te manifesteren in het generatieve paradigma. Al een jaar later, tijdens zijn inaugurele rede over een klassiek thema van de Franse fonologie, getiteld *La liaison en français: Du caprice à la règle* ging hij in op de kern van Schane's *French Phonology and Morphology*. Hij liet er geen twijfel over bestaan dat hij diens analyse oninteressant vond, een formele exercitie, ver verwijderd van de intuïtie van de moedertaalspreker die hij zelf was. Hij greep de gelegenheid aan om te laten zien dat hij de argumentatie van de generatieve taalkunde niet alleen kon volgen maar bovendien doorgrondde. Als iemand die bezig was met zijn professorenexamen, had hij de goede indruk achter gelaten. Men had met bewondering naar hem geluisterd. Zijn gebrek aan enthousiasme voor de nieuwe theorie was daarbij onopgemerkt gebleven. Dat enthousiasme zou nooit komen. Bernard Bichakjian's taalkundige belangstelling was voor goed verpacht aan de evolutie van taal en dat was al niet het ideale terrein voor de toepassing van de generatieve grammatica, vooral omdat hij meer in functionele dan in formele verklaringen geloofde en, natuurlijk, vond dat dit verschillende concepten waren. Behalve zijn inaugurele rede betrof zijn enige andere synchrone studie een onderwerp uit de Franse syntaxis, *La construction factitive en français: Enchâssement ou engendrement?*, met een generatieve geur, maar het had ook zonder gekund. De titel spreekt voor zich en intussen kan de lezer raden voor welke analyse hij daar heeft gepleit. Dezelfde schijn van generatieve explicatie hangt over een fonologische studie die, samen met *Caprice*, stamt uit zijn lectoraatperiode: *The Evolution of French [y]: An Integrated Change*. Zijn beschrijving van de evolutie van de [y] in het Frans is subtiel, en volgens ons de beste totnogtoe voorhanden. Waarom de verschillende etappes in de ontwikkeling van [u], via [uw] (diftongering) en [iw] (dissimilatie) tot [y] (monoftongering), behalve in proza ook in het formalisme van de generatieve fonologie zijn

geformuleerd is raadselachtig, want het voegt niets toe aan de gegeven verklaring. Het droeg wel bij aan zijn benoeming tot hoogleraar, vermoeden wij, in 1975.

Wie zijn lijst van publicaties met aandacht bekijkt zal het opvallen dat Bernard Bichakjian na zijn benoeming tot hoogleraar in een moeilijke periode terecht is gekomen. Het lijkt alsof hij, na voor zijn generatieve examens te zijn geslaagd, de opgedane kennis snel weer wil vergeten. De onderwerpen die hij kiest voor zijn publicaties hernemen structuralistische thema's uit zijn proefschrift, of zijn daaraan verwant. Pas in 1982 zien wij hoe wij deze periode moeten interpreteren, wanneer voor het eerst in de titel van een publicatie de term 'paedomorphosis' verschijnt. Vanaf dan is de crisis voorbij. De publicaties worden talrijk. Het is duidelijk dat hij zichzelf tussen 1975 en 1982 als wetenschapper heeft gezocht en gevonden. Zijn eerste monografie *Evolution in Language* verschijnt in 1986 en geeft een goed overzicht over de denkbeelden die hij in de periode vanaf 1980 heeft ontwikkeld over de causale principes in de evolutie van taal. Volgens Bernard Bichakjian is de mens biologisch voorbestemd tot het leren van 'gelede' taal (in de zin van Martinet's 'double articulation'). De mens is bovendien uitgerust met de genetische middelen om de bouwstenen van zo'n taal te optimaliseren door middel van een vertragsproces bekend uit Gould's theorie van biologische evolutie. In Gould's opvatting heeft de evolutie van de mens een neotene koers gevolgd, waarbij vroeg verworven eigenschappen zich in de soort hebben gefixeerd ten koste van later verworven kenmerken: een volwassen mens lijkt meer op een jonge dan op een volwassen aap. Bernard Bichakjian vindt het aannemelijk dat de evolutie van de menselijke taal op dezelfde manier heeft plaats gevonden, op basis van de volgende argumentatie: Er bestaan goede redenen om aan te nemen dat er genetische correlaten bestaan voor de menselijke spraak en dat de verwerving van taal wordt gecontroleerd door een gereguleerd proces op celniveau. Als dat zo is kunnen stadia in de verwerving van taal in principe worden vertraagd en is taal een kandidaat voor neotene verandering. Vervolgens laat hij zien dat de Indo-europese talen zich inderdaad hebben ontwikkeld in dezelfde richting als de menselijke morfologie, namelijk in die van vroeger verworven kenmerken. De analogie is werkelijk suggestief, maar ook niet meer dan dat, geeft Bernard Bichakjian toe. Hij laat het over aan de moleculaire biologie om uit te maken of de evolutie van taal inderdaad het gevolg is van vertraagde genregulering en dus of biologische evolutie en taalevolutie dezelfde causale principes kennen. In zijn nieuwste

boek *Language in a Darwinian Perspective* gaat hij vooral op één aspect nadrukkelijk in, dat van het selectieve voordeel van de vroege kenmerken tegenover de kenmerken die pas later worden verworven. Hij stelt dat taalkundige eigenschappen zich ontwikkelen onder de druk van twee selectieve criteria: de reductie van de neuromusculaire inspanning en, daarmee samengaan, de ontwikkeling van functionelere alternatieven. Opnieuw laat hij zien hoe de ontwikkeling in de Indo-europese talen deze stelling ondersteunt. De bescheiden houding uit *Evolution in Language*, afgedwongen door de realiteit van het onbrekende harde bewijs voor zijn opvatting, blijft ook in zijn nieuwste boek in stand, maar staat tegelijk in scherp contrast met de felheid waarmee hij het geloof in zijn gelijk verdedigt. Die tegenstelling wordt begrijpelijk wanneer we ons realiseren dat onverschilligheid geen eigenschap kan zijn van een karakter dat tegen de stroom oproeit. Het is tegelijk een reactie op de kritieken, vaak oppervlakkig, die zijn *Einzelgang* hem sinds *Evolution in Language* hebben opgeleverd. Ook die reactie is begrijpelijk voor degenen die, zoals wij, weten hoe voorzichtig hij is in zijn oordeel over anderen, dat hij nooit baseert op "van horen zeggen". Bernard Bichakjian heeft maar heel even iets met de generatieve grammatica gehad, een korte flirt, totdat hij de ware aard ervan had begrepen. Voor de oudere van ons beiden was dat moment genoeg, en daarmee ook voor de jongere. Wij zijn blij met het toeval dat hem naar Nijmegen heeft gebracht, dat zijn generatieve escapade samenviel met zijn begin in Nederland en dat een van ons er toen bij was. Bovenal zijn wij hem dankbaar voor het respect en dat hij heeft opgebracht voor onze andere theoretische voorkeur en voor zijn raad om hem te volgen in de overtuiging dat alleen belangrijk is wat wij zelf belangrijk vinden.